

EUROOPA LIIT JA MAAILMA KAUBANDUSORGANISATSIOON

Käesolevas teabelehes selgitatakse Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) rolli, selle põhifunktsioone ja käimasolevaid reformipüüdlusi ning Euroopa Liidu osalemist selles organisatsioonis. Selles kirjeldatakse WTO rolli kaubanduslääbirääkimistel ja vaidluste lahendamisel, hiljutisi arengusuundi mitme- ja mõnepoolsetel läbirääkimistel, sealhulgas hiljutistel WTO ministrite konverentsidel, ning ELi seisukohta WTO reformi suhtes. Teabelehes antakse ülevaade ka sellest, milline on Euroopa Parlamendi roll ELi kaubanduspoliitika ja WTOga seotud küsimuste kujundamisel ja kontrollimisel Lissaboni lepingu alusel.

WTO SAAMISLUGU JA ROLL

20. sajandi esimestel kümnenditel sundisid kaubandusküsimused riike sõlmima järjest keerulisemaid sidemeid, millest tekkis vajadus luua kaubandussuhete lihtsustamiseks ja reguleerimiseks eraldi platvorm. Selle tulemusena sõlmiti 1947. aastal üldine tolli- ja kaubanduskokkulepe (GATT), millega loodi ümarlaua vormis aruteluforum ja mitmepoolne lähenemisviis kaubandusele ning kehtestati rahvusvaheliselt tunnustatud kaubandusreeglid. Eesmärk oli luua kõikidele lepinguosalistele võrdsed võimalused, vähendades oluliselt tollimakse ja muid kaubandustõkkeid ning kõrvaldades diskrimineeriva kohtlemise rahvusvahelises kaubanduses^[1].

1995. aastal, kaubanduslääbirääkimiste Uruguay vooru ajal kujundati GATT ümber ja selle tulemusel loodi Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO). WTOga koondati varasemad kaubanduslepingud, nagu GATT, põllumajandusleping ning tekstiil- ja rõivatoodete leping. Kõige olulisemad uued lepingud olid teenuskaubanduse üldleping (GATS) ja intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping (TRIPS). WTO-l on kolm peamist tegevusvaldkonda:

- kaubanduslääbirääkimised;
- liikmete kaubanduspoliitika rakendamine ja järelevalve, sealhulgas kaubanduspoliitika läbivaatamise mehhanismi kaudu;
- kaubandusvaidluste lahendamine.

2024. aastal Abu Dhabis (Araabia Ühendemiraadid) toimunud WTO 13. ministrite konverentsil võtsid ministrid kohustuse reformida WTOd, et parandada kõiki selle funktsioone. Yaoundés (Kamerun) 26.–29. märtsil 2026 toimunud 14. ministrite konverentsil ei võetud WTO reformi töökava kohta vastu ministrite otsuseid ning töö peaks jätkuma WTO peanõukogu tasandil.

WTO LÄBIRÄÄKIMISED JA REFORM

WTO liikmed on alates 2001. aastast osalenud ulatuslikes mitmepoolsetes kaubanduslääbirääkimistes, mida nimetatakse Doha vooruks või Doha arengukavaks.

[1]GATTi lepingu (1947) sissejuhatav lõik.

Läbirääkimiste põhieesmärk on suurendada arengumaade rolli ja nende suutlikkust saada kasu rahvusvahelisest kaubandusest ning aidata neil võidelda vaesuse vastu. Doha arengukava puhul on algusest peale lähtutud põhimõttest, et kõik tuleb leppida kokku ühtse paketina^[2]. Kava on veel töös.

Kuigi EL toetas ulatusliku ja põhjaliku vooru algatamist, on läbirääkimised takerdunud eelkõige turulepääsu puudutavate oluliste küsimuste taha. Kõige suuremad erimeelsused on seotud suurte tärkava turumajandusega riikide ja tööstusriikide või nende rühmade erinevate seisukohtadega selles, kuidas rahvusvahelist kaubandussüsteemi ümber kujundada.

2017. aasta veebruaris jõustus 2013. aasta kaubanduse lihtsustamise leping. See oli esimene WTO raames sõlmitud mitmepoolne kaubandusleping.

2017. aasta detsembris toimunud 11. ministrite konverentsil tegid WTO liikmete sarnaselt meelestatud rühmad ühisavaldusi e-kaubanduse alaste arutelude edendamise, investeringute hõlbustamise mitmepoolse raamistiku väljatöötamise, mikro-, väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate tööühma loomise ning teenustekaubanduse riigisisese reguleerimise üle peetavate läbirääkimiste edendamise kohta. [Ühisavalduste algatuste](#) üle peetavad mõnepoolsed läbirääkimised on avatud kõigile WTO liikmetele.

2022. aasta juunis toimunud 12. ministrite konverentsil jõudsid WTO liikmed pärast rohkem kui 20 aastat kestnud läbirääkimisi ajaloolisele kokkuleppele lõpetada jätkusuutmatud kalandustoetused. Kokkulepe oli oluline samm selle suunas, et kalandustoetuste põhieesmärk oleks tagada kestlikkus ning nendega välditaks kahju tekitamist ookeanidele ja kalavarudele, kuna need on kogu maailmas hädavajalikud rannikupiirkondades kalandusega tegelevate kogukondade elatusvahendite seisukohast. [Kalandustoetuste leping](#) jõustus 15. septembril 2025. Nüüd tuleb kokku leppida ülejäänud aspektides, mis on vajalikud, et saavutada ÜRO kestliku arengu eesmärk 14.6 keelustada kahjulikud kalandustoetused kogu maailmas.

Alates 2024. aasta veebruarist muutus 55 liikmele siduvaks ühisavalduse algatus teenuste riigisisese reguleerimise kohta. Samuti viidi 2024. aasta veebruaris edukalt lõpule ühisavalduse algatuse läbirääkimised arenguks vajalike investeringute hõlbustamise üle, mida toetavad praegu 127 WTO liiget, kelleks on peamiselt arenguriigid ja vähim arenenud riigid. Algatuse eesmärk on töötada välja üleilmne arenguks vajalike investeringute hõlbustamise leping, et parandada investeerimis- ja ärikliimat ning lihtsustada investorite jaoks investeerimist, igapäevast äritegevust ja tegevuse laiendamist kõigis majandussektorites. Järgmine samm on selle lepingu lisamine WTO reeglistikku (WTO asutamislepingu 4. lisasse). Selleks tuleb teha konsensuse alusel otsus, kuid mõned liikmed on endiselt selle vastu.

WTO 14. ministrite konverentsil teatasid 66 WTO liiget (sealhulgas 27 ELi liikmesriiki) [oma kavatsusest ratifitseerida e-kaubanduse leping](#) enne selle lisamist WTO reeglistikku, mis nõuab kõigi WTO liikmete konsensust. WTO liikmed ei suutnud kokku leppida elektroonilise edastuse suhtes tollimaksude kehtestamise moratoriumi pikendamises, mistõttu see kaotas 29. märtsil 2026 kehtivuse. Alates 2019. aastast on EL kutsunud üles moratoriumi alaliselt pikendama. E-kaubanduse leping sisaldab

[2]Ühtse paketi põhimõte tähendab sisuliselt seda, et kokkulepe loetakse saavutatuks alles siis, kui kokku on lepitud kõiges.

samuti sätet kaupade ja teenuste elektroonilise edastuse suhtes tollimaksude kohaldamata jätmise kohta.

KAUBANDUSVAIDLUSTE LAHENDAMISE MEHCHANISM

Üks WTO suurimaid saavutusi on olnud oma vaidluste lahendamise organi loomine, millel on õigus lahendada kaubandusvaidlusi ja tagada oma otsuste täitmine. Kaubandusvaidluste lahendamise mehhanism toimib eelnevalt kindlaksmääratud reeglite alusel, millega WTO liikmetele antakse sõltumata nende poliitilisest tähtsusest või majanduslikust mõjuvõimust võimalus esitada kaebus WTO reeglite väidetava rikkumise kohta ning nõuda kahju hüvitamist. Selle mehhanismiga on õnnestunud vähendada ühepoolseid kaitsemeetmeid, mida riigid varem kasutasid ja mis sageli põhjustasid teiste riikide vastumeetmeid ja mõnikord isegi täiemõõdulisi kaubandussõdu.

WTO vaidluste lahendamise süsteem on taganud, et tugevamad liikmed ei saa nõrgemate üle domineerida, ning seadnud selged reeglid vastumeetmete kohta. Samas on WTO apellatsioonikogu tegevus olnud alates 2019. aasta detsembrist blokeeritud, kuna selle liikmete mandaadid on lõppenud ja vabaks jäänud kohad on täitmata. Olukorra lahendamiseks tegid EL ja selle liikmesriigid koos teiste WTO liikmetega algatuse alternatiivse mehhanismi loomiseks, mida nimetatakse mitmepoolseks vahekokkuleppeks ja mis koosneb 10 vahekohtunikust, kes arutavad vastavalt vahekokkuleppele WTO vaekogu aruannete apellatsioone. Mitmepoolne vahekokkulepe jõustus 30. aprillil 2020. Tegemist on alternatiivse vaidluste lahendamise süsteemiga, seega peavad liikmed selle kohaldamist eraldi taotlema. Praegu on mitmepoolse vahekokkuleppe osalised 58 WTO liiget (sealhulgas kõik ELi liikmesriigid), kelle arvele langeb 59,5% maailmakaubandusest. Samal ajal töötavad WTO liikmed selle nimel, et reformida praegust WTO vaidluste lahendamise süsteemi.

EL on alates WTO loomisest olnud üks vaidluste lahendamise mehhanismi peamisi kasutajaid. Ajavahemikul 1995–2026 on EL osalenud 212 vaidluse lahendamise asjas, 114 juhul kaebuse esitajana ja 98 juhul kostjana. Lisaks on EL 222 asjas taotlenud endale kolmanda osalise staatust, mis võimaldab WTO liikmetel jälgida teisi osalisi hõlmavaid vaidlusi. EL, keda esindab Euroopa Komisjon, on sageli püüdnud WTO lepinguid täiustada ja täpsustada, taotledes otsuseid.

EL JA WTO

ELil on pärast teist maailmasõda olnud rahvusvahelise kaubandussüsteemi arengus keskne osa ning ta osaleb aktiivselt WTO reformimises.

Sarnaselt GATTile (ja hiljem WTO-le) oli ka ELi loomise esialgne eesmärk kaotada tollitõkked ja edendada liikmesriikidevahelist kaubandust. ELi ühtne turg lähtub osaliselt GATTi põhimõtetest ja tavadest. EL on alati olnud üks peamisi õigusriigil põhineva tulemusliku rahvusvahelise kaubanduse eestkõnelejaid. Selline süsteem aitab tagada äriühingutele õiglase turulepääsu välismaal, toetades seeläbi majanduskasvu nii ELi-siseselt kui ka ELi mittekuuluvates riikides, eriti vähem arenenud riikides.

ELi ühine kaubanduspoliitika on üks valdkondadest, kus liidul on ainupädevus. See tähendab, et EL tegutseb WTO raames ühe ühtse osalisena ja teda esindab Euroopa

Komisjon, mitte liikmesriigid. Komisjon peab kaubanduslepingute üle läbirääkimisi ja kaitseb ELi huve WTO vaidluste lahendamise organi ees kõigi 27 liikmesriigi nimel. Komisjon konsulteerib korrapäraselt Euroopa Parlamendi ja nõukoguga ning esitab neile aruandeid mitmepoolsete arutelude sisu ja strateegia kohta.

WTO PARLAMENTAARNE KONVERENTS

WTO parlamentaarne konverents, mida korraldavad ühiselt Euroopa Parlament ja Parlamentidevaheline Liit, püüab tugevdada demokraatiat kogu maailmas, lisades mitmepoolsele kaubanduskoostööle parlamentaarse mõõtmega.

Parlamendiliikmete esimene ametlik WTO kohtumine peeti 1999. aasta detsembris Seattle'is toimunud WTO ministrite konverentsi raames. 2001. aastal otsustasid Euroopa Parlament ja Parlamentidevaheline Liit oma pingutused ühendada ning korraldada parlamentidevahelise kohtumise WTO ministrite konverentsi raames Dohas. Sel kohtumisel pandigi alus WTO parlamentaarsele konverentsile.

Konverentsiga loodi foorum, mis annab parlamendiliikmetele kogu maailmast võimaluse vahetada arvamusi, teavet ja kogemusi rahvusvahelise kaubanduse küsimustes. Osalejad jälgivad WTO tegevust, aitavad muuta WTO tulemuslikumaks ja õiglasemaks ning selle menetlused läbipaistvamaks, töötavad valitsuste, parlamentide ja kodanikuühiskonna dialoogi parandamise nimel, suunavad WTOs peetavaid läbirääkimisi ning aitavad suurendada riikide parlamentide pädevust rahvusvahelise kaubanduse küsimustes.

WTO parlamentaarne konverents tuleb kokku WTO ministrite konverentside ajal ja mõnikord vahepeal. Parlamentaarne konverents kohtus viimati 25. märtsil 2026 enne 14. ministrite konverentsi.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Alates Lissaboni lepingu jõustumisest 2009. aastal on Euroopa Parlament kaubandus- ja investeerimisküsimustes nõukoguga võrdsetel alustel kaasseadusandja. Parlament annab nõusoleku rahvusvaheliste kaubanduslepingute sõlmimiseks. ELi toimimise lepingu artikli 218 kohaselt teavitatakse parlamenti rahvusvaheliste lepingute üle peetavate läbirääkimiste ning nende sõlmimise ja rakendamise kõigil etappidel „viivitamata ja täielikult“.

Parlament jälgib ELi puudutavate vaidluste kulgemist WTOs. Euroopa Parlamendi rahvusvahelise kaubanduse komisjon esitab kaubandusvaidluste kohta oma seisukohti raportite koostamise, avalike kuulamiste ning komisjonile ja nõukogule esitatavate suuliselt vastatavate küsimuste abil. Parlamenti teavitatakse läbirääkimistest viivitamata ja täielikult ning parlament võib võtta vastu seisukohad, mida ELi läbirääkija peab arvesse võtma. Euroopa Parlament osaleb WTO ministrite konverentsidel ELi delegatsiooni koosseisus.

Selle teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi välispoliitika analüüsi ja toe üksus. Lisateabe saamiseks külastage [rahvusvahelise kaubanduse komisjoni](https://www.europarl.europa.eu/factsheets/et) veebisaiti.

Rasma Kaskina
04/2026